

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-650-8-49>

**TRANSFORMATION OF UKRAINE'S INTEGRATION
INTO THE EUROPEAN RESEARCH
AND INNOVATION SPACE**

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІННОВАЦІЙНО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ
ПРОСТІР**

Трансформація інституційних та регуляторних основ міжнародних інноваційних політик відіграє суттєву роль в процесі інтеграції. Horizon Europe – восьма Рамкова програма Європейського Союзу з досліджень та інновацій (2021–2027) з бюджетом 95.5 млрд євро є найбільшою у світі програмою підтримки науки та інновацій. Для України, що отримала статус країни-кандидата на членство в ЄС 23 червня 2022 року, участь у цій програмі набуває стратегічного значення не лише як джерело фінансування досліджень, а й як механізм інституційної інтеграції до європейського дослідницького простору.

Україна має асоційований статус у Horizon Europe з моменту її запуску у 2021 році на підставі статті 376 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Це означає юридично рівний доступ до всіх конкурсів програми нарівні з державами-членами ЄС. Проте за перші чотири роки реалізації програми (2021–2025) Україна продемонструвала траєкторію, яка радикально відрізняється від попередніх десятиліть участі у рамкових програмах ЄС. Так, актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки стратегії максимізації ефектів від участі у Horizon Europe в умовах, коли Україна перебуває у процесі переговорів щодо вступу до ЄС (переговори відкриті у грудні 2023 року) на тлі російської війни та перспектив післявоєнної реконструкції.

Початковий етап участі України в програмі Horizon Europe позначився низькими результатами. У 2021 році спостерігалось різке падіння активності, яке стало найгіршим за останнє

десятиріччя. Причини цього зниження мають комплексний характер. По-перше, суттєву роль відіграла інституційна неготовність національної наукової системи до нових вимог європейської рамкової програми, в особливості через обов'язкове правило створення міжнародних консорціумів щонайменше з трьох країн. По-друге, пандемія COVID-19 спричинила зниження обсягів фінансування досліджень і розробок (ДіР), тимчасове закриття наукових лабораторій та обмеження міжнародної кооперації. По-третє, негативну динаміку посилила відсутність програмно-методичної підтримки з боку держави внаслідок жорстких бюджетних обмежень.

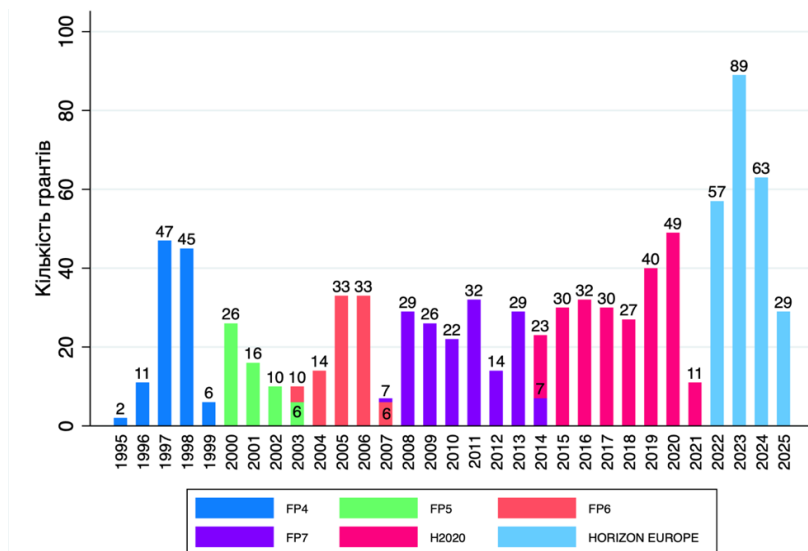

Рис. 1. Еволюція участі України у рамкових програмах ЄС, 1995–2025 роки

Джерело: створено автором за даними [5]

Водночас період 2022–2024 років засвідчив безпрецедентний прорив у залученні українських наукових інституцій до проєктів Horizon Europe. Парадоксальним чином, повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 року стало каталізатором глибокої трансформації ролі України у європейському науково-інноваційному просторі. Згідно з офіційними даними платформи

CORDIS, українські дослідницькі організації отримали €50 млн чистого фінансування в межах 172 проєктів Horizon Europe, що вже перевищує сумарні надходження за всю попередню семирічну програму Horizon 2020 (€49 млн, 233 проєкти) [3].

Аналізуючи динаміку участі України в рамковій програмі Horizon Europe, доцільно виокремити п'ять ключових детермінант, що зумовили якісну зміну статусу українських наукових інституцій у європейському дослідницькому просторі.

Першим чинником стала безпрецедентна хвиля європейської солідарності, що матеріалізувалась у формі особливого режиму участі, закріпленого в Угоді про асоціацію до програми Horizon Europe, яка набула чинності 9 червня 2022 року [2]. Україна була звільнена від обов'язкових фінансових внесків за 2021–2022 роки, що суттєво зменшило фіскальне навантаження. Крім того, Європейське виконавче агентство з досліджень (European Research Executive Agency) впровадило прискорену процедуру оцінювання заявок від українських учасників. Було також надано дозвіл на інтеграцію українських наукових установ до вже сформованих консорціумів, що знижувало бар'єри входу в складні проєктні структури.

Другим чинником виступило залучення України до проєктів, орієнтованих на розробку технологій подвійного призначення. Horizon Europe активізувала екстрені конкурси, у яких Україна, на відміну від більшості держав-членів, мала реальні приклади практичного застосування в умовах бойових дій. Це зокрема стосувалося сфер кібербезпеки (протидія кібератакам на рівні державних акторів), автономних систем та штучного інтелекту (застосування дронів у зоні бойових дій), стійкості критичної інфраструктури (її функціонування під обстрілами) та децентралізованої енергетики (випробування в умовах руйнування централізованих мереж). Таким чином, бойовий досвід України трансформувалася у інноваційний капітал.

Третій чинник полягає в унікальному процесі циркуляції наукових кадрів. За даними офіційного опитування, 38% українських учених були релоковані в межах країни, ще 15% – за її межі [4]. Однак на противагу традиційній парадигмі «відтоку мізків», спостерігається нова модель «циркуляції знань», у межах якої більшість дослідників зберегли формальні зв'язки з українськими науковими установами. Додаткову підтримку

забезпечили secondment schemes, тобто програми тимчасового доступу до дослідницької інфраструктури країн-членів ЄС.

Четвертий чинник полягає у інституційній підтримці, яка досягла нової якісної межі в грудні 2023 року з відкриттям Офісу програми Horizon Europe в Україні. Це єдиний офіційний офіс Рамкової програми, який повністю фінансується Європейською Комісією (Grant Agreement 101132682) [5]. Офіс функціонує як структурний підрозділ Національного фонду досліджень України, виконуючи функції координації, супроводу та консультування для українських заявників.

Загалом сукупна дія зазначених факторів визначила нову якість інтеграції України в європейську інноваційну екосистему, водночас трансформуючи саму логіку участі з інструментальної на стратегічну. Проте критичне питання полягає у природі цього зростання: чи є воно результатом стійкої структурної трансформації національної дослідницької системи, чи тимчасовим феноменом, зумовленим поєднанням європейської солідарності та унікальної конкурентної переваги у технологіях подвійного призначення. Ідентифіковані п'ять чинників свідчать про комбінацію структурних і кон'юнктурних елементів. Стратегічний виклик для України станом на сьогодні полягає у трансформації тимчасового феномену на стійку траєкторію інтеграції. Це вимагає впровадження трьох груп заходів: інституційної консолідації національної системи підтримки через створення єдиного координаційного органу з гарантованим механізмом співфінансування; формування стратегічної спеціалізації на 5–7 пріоритетних тематичних кластерах, де Україна має доведені конкурентні переваги; системної інтеграції наукової діаспори через формалізовані механізми дистанційної участі у проєктах. Відповідь на питання про природу феномену таким чином визначатиметься не тільки об'єктивними обставинами, а й політичною волею та регуляторними заходами до трансформації національної інноваційної екосистеми.

Література:

1. ScienceBusiness. Ukraine participation in Horizon Europe rising amidst war, data shows. 2024. URL: <https://sciencebusiness.net/news/r-d-funding/ukraine-participation-horizon-europe-rising-amidst-war-data-shows>
2. European Commission. List of Participating Countries in Horizon Europe. 2022. URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/common/guidance/list-3rd-country-participation_horizon- Euratom_en.pdf

3. CORDIS. Horizon Europe Office in Ukraine as the key National Contact Point (NCP). Project ID: 101132682. 2023. URL: <https://cordis.europa.eu/project/id/101132682>

4. Horizon Europe Office in Ukraine. About Office. 2024. URL: <https://horizon-europe.org.ua/en/heo-in-ua/>

5. European Commission. Horizon Dashboard: R&I Projects – Country Analysis. URL: https://dashboard.tech.ec.europa.eu/qs_digit_dashboard_mt/public/sense/app/d58f3864-d519-4f9f-855e-c34f9860acdd/sheet/KVdtQ/state/analysis